

Tyrihans (1977)

Nina Sundbye

Gapskrattet som endte med giftermål

Det er fristende å starte med å si «der står en underlig gråsprenget en» ved inngangen til Universitetsbiblioteket i Stavanger, men siden vi ikke skal gå løs på Terje Vigen, men på et av våre kjæreste folkeeventyr og en av våre mest særegne skulpturer, får vi nøye oss med å si at «der står en underlig barsk en» i stedet.

En hengslete unggutt, noe rufsete i sin framtoning, beina nonchalant krysset, og med den litt freidige knekken i nakken og den ene armen mandig i siden, kunne Nina Sundbyes bronseskulptur være en beskrivelse av en hvilken som helst samtidig dude. Men gåsa i gull som henger hjelpeløst (og motvillig) under ungguttens andre arm, røper at det er selveste Tyrihans som står der på sin lave sokkel. Fattiggutten hvis navn ifølge tradisjonene tilsa at han knapt dugde til annet enn å passe vedovnen og å spikke små figurer av tyri. Men som vi som kjenner historien jo vet – det viste seg til slutt at han hadde både vett, humor og forstand nok til å få denne prinsessen som ikke engang ville smile, ikke bare til å le, men til å gapskratte slik at hun måtte lene seg på sin far, kongen, for ikke å trille over ende av denne uventede latterkrampen. Og slik fikk han som alle gjorde narr av, han som ikke kunne noe, både prinsessen og halve kongeriket.

Billedhugger Nina Sundbye (f. 1944) henter ofte sine motiv fra litteratur og teater. Hovedfigur Tyrihans har hun hentet fra Peter Christen Asbjørnsen og Jørgen Moes samlede norske folkeeventyr – nærmere bestemt Tyrihans som fikk kongsdatteren til å le. (Skulle du lese dette eventyret for barnet ditt for første gang, kan det være lurt å si «spoiler alert!» før du leser tittelen. Og ta det med ro, selv om du ikke vet hva det betyr, er det helt bankers at ungen gjør det.)

Som eventyr flest plasseres handlingen verken i en presist gitt tidsperiode eller på et gjenkjennelig sted, likevel er alt ved både dette og andre av våre folkeeventyr

egentlig helt uten overraskelser. Vi vet intuitivt hva som skal skje med reveenker, askeladder, brusende bukker, kjerringer mot strømmen, kappetende troll, smørbukker og menn som skal stelle hjemme, og vi vet hvorfor det skjer. Handlingen er gjentakende og gjerne skal ting skje tre ganger før problemet løses (et dramaturgisk grep vi ofte ser i skrekkfilmen, også: hvis morderen ikke er i skapet, og ikke under sengen, så han er alltid på det tredje stedet vår heltinne leter. Bare tenk på det neste gang du ser en skrekkfilm). Folkeeventyrets (og skrekkfilmens, for den saks skyld) pedagogiske budskap er ofte enkelt og klart moraliserende: de snille, hjelpsomme og heltemodige får sin lønn i form av et formuende medlem av monarkiet/overklassen, mens de slemme, hovmodige og dumme får de grimme behandlinger som straff (ny spoiler alert: tre renner på ryggen med en god dose salt i hvert sår, i dette tilfellet. Å forsøke å være standupkomiker på Tyrihans' tid var mer smertefullt enn terningkast tre, for å si det sånn).

Men er nå Tyrihans egentlig en helt, slik vi har lært å kjenne dem? Han er ingen supermann på noe vis – han er ikke spesielt smart, ikke spesielt sterk, ikke spesielt karismatisk; selv hans egen familie hånfliker med himlende øyne da han sier han har lyst til å begi seg til kongsgården for få prinsessen til å le. Ingenting ved ham sier helt. Skal vi så plassere ham i antihelt-kategorien? Antihelten som siden de gamle grekernes tid er en figur som mangler alle de forventede kvaliteter en helt skal ha – som mot, moral og en god idealistisk grunnmur. I vår egen samtid har antihelten blitt han eller hun vi vagt motvillig og kanskje også litt skamfullt heier på – bare tenk Huckleberry Finn, Tom Sawyer og Pippi Langstrømpe, eller Jack Bauer i 24, Tony Soprano, Dexter Morgan eller Walter White i Breaking Bad, for å nevne noen av de mer kjente. Men både litteratur- og filmhistorien er et overflødigshorn av antihelter (du finner dem i gotiske romaner, i film noirs og western-filmer) og i en slik sammenheng kan vi egentlig ikke kalle Tyrihans en antihelt. Moralen hans er det ikke noe galt med, han utøver ikke tvilsomme handlinger i ren ondskap eller grådighet, han ønsker heller ingen noe vondt, men han har likevel antiheltens mest misunnelsesverdige egenskaper: snedighet og tålmodighet. Han styrter ikke av gårde som sine brødre eller sine andre konkurrenter og gyver i vill og ubetenksom fart løs på et «revynummer» som er så selvsentrert og lite gjennomarbeidet at det er nødt til

å mislykkes. I stedet bruker han den særnorske – eller skal vi si den særskandinaviske – taktikken ved å la tiden arbeide for ham, samtidig som tilfeldige møter og tilfeldige hendelser fører ham på rett vei. Han følger sin egen magefølelse, rett og slett. Slik ender han opp med å bytte noe så prosaisk som en fisk mot en magisk gullgås som gir ham dette bisarre følget av rasende, hylende og ydmykede menn og kvinner som ikke har klart det samme som Tyrihans: å si nei når noen sier «vil du være med så heng på».

Sånn sett er Tyrihans mer en individualist enn en helt eller en antihelt (kanskje han i dag til og med ville blitt kalt en hipster), og det er kanskje derfor Nina Sundby har utformet ham uten kobbelet som skriker, halter og hopper over slottsplassen, slik kunstnere ofte illustrerer eventyret. I Nina Sundbys utforming er Tyrihans sin egen herre. Han står støtt på egne ben, han lar seg ikke knekke av alle som gjør narr av prosjektet hans, og han bruker heller ikke gullgåsa grådig til noe annet enn å oppnå det vi alle vil ha: latter og kjærlighet.

Sundbye har gitt liv til en Tyrihans som står helt i ro, alene med gullgåsa si. Selv uten sirkuset rundt seg, fremstår skulpturen energisk, full av spontanitet og liv. Teknikken hun har brukt er grov og ujevn, som om hun har satt ham sammen klatt for klatt med en gammel tresleiv – ansiktstreckene hans er nesten visket ut, men det umiskjennelige glimt i øyet til en livsbejaende ung mann som vet hva han vil er synlig og fullt av glede. Den unge, skrantne kroppen som knapt fyller klærne han går i strutter av liv og kraft, og den forgylte gåsa kaver fortørnet og innbitt mot å bli båret rundt på denne måten. Samtidig kan man føle at også hun vet hva hennes skjebne er: å føre to mennesker sammen.

Nina Sundbys Tyrihans finnes i flere utgaver. En tilsvarende skulptur ble i sin tid bestilt av Norsk gåseforening av 1952, og plassert på sokkel foran restaurant Soria Moria på Torshov, for å få folk til å spise mere gås, rett og slett. For Gåseforeningen var kanskje den kunstneriske motivasjonen sekundær. Statuen lever også sitt liv som ærespris, som statuett, hos UNIMA Norge, en forening som arbeider for figur- og marionetteteaterets fremme. Det var selveste dronningen av dukkeførere, nemlig

Birgit Strøm (hun som ga liv til bl.a. Titten Tei og bamsen Teodor) som i sin tid tok initiativ til Tyrihansprisen, og siden 1997 har den annethvert år blitt tildelt en person, en gruppe eller en institusjon som har gjort seg særs utmerket i figur- og marionetteteatermiljøet. Du har neppe hørt om vinnerne av denne prisen, men neste gang du går forbi Tyrihans og gullgåsa hans kan du hviske: «Jeg vet hvem du er, og hva du har gjort, og håper du og prinsessen levde lykkelig alle deres dager – men aldri i verden om jeg rører den fuglen din, altså!».

Tekst: Anne Therese Tveita